

This article aims to show some ideas about psychological factors that develop person's religious views.

ОИЛАДА РЕПРОДУКТИВ ХУЛҚНИНГ ПСИХОЛОГИК ЖИХАТЛАРИ

М.Б.Каландарова - ўқитувчи

Ургенч давлат университети

Таянч сўзлар: оила, соғлом турмуш тарзи, репродуктив хулқ, репродуктив саломатлик, эҳтиёж, кадрият.

Ключевые слова: семья, здоровый образ жизни, репродуктивное здоровье, репродуктивное поведение, необходимость, ценность.

Key words: family, healthy life style, reproductive behavior, reproductive health, needs, value.

Маълумки, баркамол ва соғлом авлод мустаҳкам оилавий муносабатлар шароитида тарбияланади ва жамият ривожланишига ўз хиссасини қўшади. Шу боис ҳам, Ўзбекистонда оила, оналик ва болаликни муҳофаза қилиш давлат сиёсати даражасига кўтарилган.

Айниқса, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 2 февралдаги “Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПФ-5325-сонли Фармони мамлакатимизда бу масалага кенчалик жиддий эътибор қаратилганлигини кўрсатади.

Мазкур фармонга асосан, айтиш мумкинки, мамлакатимизда хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш, уларнинг турли соҳа ва тармоқларда ўз қобилият ва имкониятларини рўёбга чиқариши учун шарт-шароит яратиш, ҳуқуқ ва қонуний манфаатларига сўзсиз риоя қилинишини таъминлаш, оналик ва болаликни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, шунингдек, оила институтини мустаҳкамлаш борасида кенг қўламли ишлар амалга оширилмоқда. Шу билан бирга, ушбу соҳадаги муаммо ва камчиликлар мавжудлиги ва уларни бартараф этиш бўйича чора тадбирлар белгилаб берилган.

Бугунги кунда бутун дунёда оиланинг соғлом турмуш тарзига катта эътибор берилмоқда. Соғлом турмуш тарзи – бу ҳар бир инсоннинг маънавий, ақлий, руҳий ва жисмоний хусусиятларга эга бўлишга интилишидир. Маълумки, фарзанд юрт бойлиги, келажакимиз ворисларидир. Зеро, улар дунёда инсон деган буюк зотни, авлодлар давомийлигини таъминловчидир, айнан соғлом, ақлли, зехнли, яхши хулқли фарзанд миллат обрўси, миллат ифтихорига айланади. Оила – жамият асоси, улкан ижтимоий куч ҳисобланади. Шундай экан, оилаларда репродуктив саломатлиكنи асраш – соғлом турмуш гарови ҳисобланади.

Бугунги кунда аҳолининг репродуктив саломатлигини муҳофаза қилиш масаласи фуқароларимизнинг тиббий саводхонлигини ва маданиятини ошириш, ҳам жисмонан, ҳам маънан соғлом ва баркамол авлодни вояга етказишга эътиборни янада кучайтириш, ёшларимизнинг аҳил ва боқира оила қуришга, соғлом турмуш тарзига риоя қилишга интилишларини шакллантириш каби вазифалар ечимига бевосита боғлиқ.

Репродуктив саломатлик, репродуктив хулқ-атвор оила аъзоларининг тиббий саводхонлиги билан бирга психологик билимларга эга бўлишини талаб этади.

Репродукция тушунчаси латинчадан олинганда “re” – янгидан, яна, “producere”-ишлаб чиқиш деган маънони билдиради. Шунингдек, рупродуктив хулқ, репродуктив фаолият фақат болани дунёга келтириш билангина чекланмай, балки маълум бир ижтимоий сифатларга эга бўлган индивидни шакллантиришга қаратилган бўлади. Бу эса оналарнинг болани дунёга келтириши билангина эмас, балки кейинчалик уни парвариш қилиш, тарбиялаш, у билан маълум бир тарзда ўзаро мулоқот ва муносабатларга киришиш, унда маълум бир ижтимоий-психологик сифатларни шакллантириш каби қўллаб-ўзаро муносабатлар

тизимини қамраб олувчи вазифалар мажмуи билан шартланади.

Репродуктив саломатлик – содда қилиб айтганда, фақат инсоннинг репродуктив тизими ва функциялари ҳамда жараёнларига оид барча масалаларда ҳасталикнинг йўқлигини аниқлаб, балки унинг жисмоний, руҳий ва ижтимоий жиҳатдан тўлиқ мўътадил ҳолатини ифода этади.

Репродуктив хулқ – оилада фарзанд туғилиши билан боғлиқ хулқдир. У оила аъзоларининг ўз даврининг фуқароси сифатида ижтимоий келиб чиқиши, ёши, саломатлик даражаси, маданиятига бевосита боғлиқ бўлган хатти-ҳаракатидир. Бу ҳаракатларнинг асл мотиви аввало инсондаги ўзидан насл қолдириш, оилада эр-хотинлик бурчини адо этишга бўлган иштиёқ ва лаёқатга бориб тақалади.

Ана шу вазифалар асосида репродуктив саломатлиكنи муҳофаза қилиш, оналик ва перинатал касалликларининг ва ўлим ҳолатларининг олдини олиш соҳасида аҳолининг билими ва санитария маданиятини оширишга қаратилган тадбирларни ўтказиш зарурати туғилади.

Етакчи оилашунос олимлардан бири А.И.Антонов репродуктив хулқнинг икки функциясини фарқлайди. Булар: одам авлодини давом эттириш (бола туғиш) ва болани тарбиялаш (болага қараш) функцияларидир.

Шунингдек, В.В.Бойконинг ишларида ҳам репродуктив хулқнинг психологик жиҳатларига алоҳида эътибор қаратилган. А.И.Антонов рупродуктив хулқ ҳақида ёзар экан, “Репродуктив хулқ, репродуктив установка, бу шахснинг оилада маълум бир микдорда бола туғилишига ижобий ёки салбий муносабатини белгиловчи, турли хил хатти-ҳаракатларнинг ўзаро мувофиқлиги билан шартланган психологик ҳолатдир”, - деб изоҳлайди.

Ижтимоий психология ва социологияда репродуктив хулқ ўзида турли хил когнитив (билиш), ҳиссий-баҳоловчи ва хулқий элементларни мужассамлаштирган таркибан мураккаб ҳодиса сифатида қаралади. В.В.Бойко фикрича, репродуктив установка – бу одамнинг болалар туғилишига нисбатан хулқий, ҳиссий ва онгли муносабатларида намоён бўладиган хулқий актлари, мулоҳазалари, баҳолари мажмуидир.

Шахснинг репродуктив хулқини белгилашда репродуктив хулқнинг юқорида келтириб ўтилган элементлари билан бир қаторда, унинг репродуктив меъёрлар, анъаналар, жамият манфаатлари ҳақидаги тасаввурлари, энг муҳими, ўзининг шахсий эҳтиёжлари ва имкониятларини ҳам инобатга олиш лозим.

Рупродуктив хулқ, репродуктив установкалар тузулишига оид маълумотлар таҳлили репродуктив хулқ моҳиятининг шахс хулқини психологик бошқариш механизми сифатида қайд этилишини кўрсатади. Репродуктив хулқнинг ҳар учала жиҳатлари ўзаро мувофиқликда ёки, аксинча, бўлиши мумкин.

Репродуктив установкаларнинг мураккаб тузилишга эгаллиги уни бир хилда ифодалашни қийинлаштиради. Репродуктив установкалар ёки оилада болалар сонини белгилаш шахс репродуктив установкаларининг ўзига хос жиҳатларига боғлиқ.

Репродуктив установкаларнинг қуйидаги жиҳатлари фарқланади. Булар: репродуктив установкаларнинг когнитив жиҳатлари – бу оилада туғилиши кўзда тутилаётган болаларнинг идеал сони; ҳиссий жиҳати – бу болалар сонининг исталган (ҳохланган) миқдори ва ниҳоят учинчи, амалий жиҳати – кутилаётган болалар сони.

Репродуктив установкаларнинг когнитив компонентлари, мазкур установкалар шаклланишига таъсир кўрсатадиган ижтимоий оламдаги объектлар ва ҳодисаларнинг ўзига ҳослигини белгилаб беради ва турли объектларни бир-биридан фарқлаш имкониятини берадиган ўзига хос билимлар мажмуидан иборат бўлади. Буларга болаларнинг туғилиши орасидаги вақт ёки болалар сони, келгусида нечта фарзанд кутилиши каби маълумотлар мисол бўлади.

Репродуктив хулқнинг ҳиссий компонентларини болаларнинг туғилиши билан боғлиқ равишда юзага келадиган, турли ижобий ёки салбий ҳиссийларни юзага келтирадиган атроф оламдаги объектлар ташкил қилади.

Одамда у ёки бу тоифадаги репродуктив хулқнинг шаклланишига таъсир этувчи ижтимоий-психологик омиллар қаторига уларнинг репродуктив установкалари ва фикрлари, шакланган хулқ образлари, тақлидчанлиги, шахснинг ўзи ва фарзандлари ҳақидаги тасаввурлари, оилавий муносабатлар, эр-хотин қарашлари ва идеалларининг бирлиги, никоҳнинг мустаҳкамлиги, оиланинг “урбанизациялашганлик” даражаси, фарзандларнинг функционал роли, биринчи фарзанднинг жинси ва бошқаларни кўрсатиш мумкин. Бу омиллар турли ижтимоий этник ва демографик

гуруҳлар вакиллари оилада болалар сони қарор қабул қилишларида турлича таъсир қилади.

Демографлар ва социологлардан фарқли равишда, психологлар репродуктив хулқ билан боғлиқ бўлган психологик омиллар, ҳодисалар, жараёнлар ва механизмлар (мотивлар, эҳтиёжлар, қизиқишлар, установкалар, қадриятли йўналганлик ва шу қабилар) хусусиятларни ўрганганлар.

Бундай омилларнинг объектив воқеликдан субъектив воқеликка, яъни психологик воқеликка айланиши туғилиш, репродуктив хулқ ҳолатини белгилаб беради. Айнан шу омилларнинг объектив воқеликдан субъектив воқеликка айланиш жараёни асосан психология фанлари доирасидагина тадқиқ этилади. Бу ўринда муҳими туғилиш жараёнларининг турли индивидуал, оилавий, гуруҳли ва оммавий онг даражаларида намоён бўладиган психологик механизмларини аниқлашдир.

Репродуктив хулқни белгилаб берувчи бу психологик омиллар (мотивлар, установкалар, қадриятлар) ўзаро боғлиқдир. Масалан, фарзандга бўлган эҳтиёж ва уни қондириш ҳолатлари ўзаро боғлиқ.

Юқоридаги фикрларга асосланиб шуни таъкидлаш мумкинки, болаларга эҳтиёж шахснинг психологик хусусияти бўлиб, у туғилишнинг социоген ва психоген мотивлари замида юзага келади.

Репродуктив хулқ ва репродуктив хулқ муаммоси бўйича турли-туман, кўплаб тадқиқотларнинг мавжудлигига қарамай, бу тушунчалар моҳиятини талқин қилиш борасида ягона қараш мавжуд эмас. Репродуктив хулқ мураккаб тузилишли ҳодиса сифатида қаралади.

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2018 йил 2 февралдаги ПФ-5325-сон Фармони.
2. Каримова В.М. Ижтимоий психология. -Тошкент: 2012.
3. Каримова В.М. Оилавий ҳаёт психологияси. Ўқув қўлланма. –Тошкент: 2006.
4. Махмудова М.М. Аёллар репродуктив хулқининг ижтимоий-психологик хусусиятлари. / Автореф. дис. ... психол. фан. ном. ... 19.00.05. -Тошкент: 2012.

РЕЗЮМЕ

Мазкур мақолада оиладаги репродуктив хулқнинг ижтимоий-психологик хусусиятлари таҳлил қилинган.

РЕЗЮМЕ

В данной статье анализируются социально-психологические особенности репродуктивного поведения в семье.

SUMMARY

In the following article, social-psychological features of reproductive behavior in the family are discussed.

ОНКОЛОГИК БЕМОРЛАРДА КАСАЛЛИКНИНГ ИЖТимоий ТАЪСИРИНИ СУБЪЕКТИВ БАҲОЛАШ МАСАЛАСИНИНГ МУҲИМЛИГИ

Д.А.Уразбаева –психология фанлари бўйича фалсафа доктори

Урганч давлат университети

Таянч сўзлар: психология, психоонкология, бемор, касалликка муносабат, шахс.

Ключевые слова: психология, психоонкология, пациент, отношение к болезни, личность.

Key words: psychology, psychooncology, patient, attitude towards a disease, personality.

Бугунги кунда Ўзбекистонда барча соҳалар сингари соғлиқни сақлаш тизимида ҳам сезиларли равишда ислохотлар олиб борилмоқда. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралда қабул қилинган ПФ-4947–сонли Фармонида мувофиқ “2017-2021 йилларда Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси”сининг IV-устувор йўналишида “Фуқароларни ижтимоий ҳимоя қилиш ва уларнинг соғлигини сақлаш, аҳолининг муҳтож қатламларига кўрсатиладиган ижтимоий ёрдам сифатини ошириш, хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий ҳаётдаги мақомини ошириш, ўрта махсус ва олий таълим сифатини яхшилаш ҳамда уларни ривожлантириш чора тадбирларини амалга ошириш” деб номланган бандлари инсон саломатлиги масаласига

мамлакатимизда жиддий эътиборнинг исботини кўрсатади [1].

Инсоннинг касалликка муносабатини унинг саломатликка муносабатидан алоҳида қараш мумкин эмас. Шунга кўра бемор позициясини баҳолаш учун саломатлиқнинг ички манзарасини психологик таҳлил қилиш зарур. Бу тушунчанинг шунингдек, сензитив, эмоционал, интеллектуал ва хулқий томонларини кўриб чиқиш керак. Буларнинг барчаси ҳар бир мутахассиснинг диагностик усулларни танлашда, албатта, касалликнинг ички манзарасини ва бемор одамнинг касалликка муносабати тадқиқотини ўтказиш заруратини талаб қилади. Касалликка гармоник муносабатнинг муҳим белгиларидан бири касаллик momentiда инсоннинг хулқи бошқа инсонлар (қариндошлар, ҳамкасблар, дўстлар, шифокорлар)